

معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی

به نام آنکه فرصت داد ما را

برنامه درسی دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی

(بازنگری شده)

۳۰ شهریور ۱۳۹۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موضوع: بازنگری برنامه درسی دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان و ادبیات عرب

مجری: معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه فرهنگیان

تاریخ تصویب برنامه اصلی: ۱۳۷۶/۰۹/۰۹

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۴/۰۶/۳۰

فصل اول

کلیات برنامه

معرفی بنیادین رشته آموزش زبان عربی

آموزش زبان عربی در ایران از سه مرحله تاریخی عبور کرده است. از آغاز تا تأسیس دارالفنون، از تأسیس دارالفنون تا پیروزی انقلاب اسلامی و از پیروزی انقلاب اسلامی تا امروز. آموزش این زبان در مرحله اول معطوف به موضوعات دستوری و بلاغی بود. همزمان با تأسیس دارالفنون تغییراتی در وضعیت آموزشی این درس و درس‌های دیگر پیش آمد. نظر مدیران دارالفنون انتقال دانش جدید به کشور و آشنا کردن جوانان ایرانی با پیشرفت‌های علمی بود، اما در کنار این رویکرد، توجه به مسایل فرهنگی و زبان عربی هم از تیررس نگاه دست‌اندرکاران مخفی نماند. از این رو ضمن حفظ و پاسداشت آن، تلاش نمودند در نحوه آموزش آن، تغییراتی را در محتوای متون آموزشی ایجاد کنند. توجه به متن و نیز آرایه‌های تمرینات متنوع در کنار بیان واژه‌ها و اصطلاحات جدید از جمله مواردی بود که در این مرحله وارد چرخه آموزش شد. با نزدیک شدن به دهه چهل و تأسیس دانشکده معقول و منقول، زبان عربی به عنوان یک رشته آموزشی دانشگاهی جان تازه‌ای به خود گرفت و به تدریج پس از مدتی رشته آموزش زبان عربی پا به عرصه وجود گذاشت.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در مراکز تربیت معلم، رشته دینی - عربی ایجاد گشت. فارغ‌التحصیلان این رشته به عنوان فوق دیپلم برای مقطع راهنمایی تربیت می‌شدند. پس از مدتی این تربیت‌شدگان با گذراندن ۴ نیمسال آموزشی دیگر و گذراندن دروس مربوط به زبان عربی موفق به گرفتن مدرک کارشناسی می‌شدند که مختص خود وزارتخانه مربوط بود و در جای دیگر کارایی نداشت. اما بسیار اشکار بود که چنین خروجی‌هایی نمی‌تواند اهداف حداقلی مورد نظر را محقق نماید. میان این مرحله با مرحله قبل تناسب و هماهنگی وجود نداشت. در مرحله نخست دانش‌آموخته‌ها تنها با گذراندن واحدهای محدودی در زبان عربی موفق به اخذ مدرک دینی - عربی می‌شد و واحدهای مرحله دوم نیز نه به قصد تربیت نیروی کارآمد بلکه به منظور آرایه‌مدرک به شخص متقاضی فراهم شده بود.

به تدریج همزمان با استقلال مراکز تربیت معلم و تبدیل آن‌ها به دانشگاه فرهنگیان، رشته آموزش زبان عربی هم به عنوان یک گروه آموزشی مستقل شکل گرفت و مسوولیت تربیت نیروهای شایسته برای تدریس ماده عربی در مدارس را برعهده گرفت.

منطق برنامه درسی

هدف برنامه درسی رشته آموزش زبان عربی تربیت نیروهای کارآمد به منظور تحول و تغییر بنیادین در ساختار نیروی انسانی مرتبط با درس عربی است. دانشگاه‌ها به هیچ وجه توانایی و تخصص لازم برای تربیت نیروی انسانی برای آموزش و پرورش را ندارند. از این رو لازم است این امر مهم از داخل خود وزارتخانه انجام گیرد. هدف این برنامه تربیت نیروی متخصص و توانا به منظور انتقال درست اطلاعات به مخاطب است. از آنجا که لازم است معلم تمامی اطلاعات مورد نیاز خود را در حوزه درسی مورد نظر کسب نماید، از این رو در این برنامه تلاش شده در واحدهای تعیین شده این اطلاعات به صورت مجزا و تحت عناوین معین دسته‌بندی شود و مطابق یک برنامه مشخص به مخاطب انتقال داده شود.

تربیت‌شده این رشته لازم است در کنار تقویت مهارت‌های زبانی از قبیل گفت و گو و نگارش و شنیدن و درک مطلب نسبت به اجزا جمله و نقش کلمات و نیز نقد و تحلیل متن و همچنین زیبایی‌شناسی آن‌ها حساس باشد و در این زمینه اطلاعات لازم را داشته باشد او باید همچنین از فرهنگ و تاریخ این زبان و ادبا و نویسندگان و دوره‌های ادبی مرتبط با این زبان مطلع باشد. دست‌اندرکاران تهیه این برنامه بر این اعتقادند که تا معلم خود نقاد و جستجوگر و تحلیل‌گر و اهل تعقل و خرد نباشد نمی‌تواند دانش آموز خود را متعلق بار بیاورد. از این رو تلاش شده واحدها و عناوین دروس به گونه‌ای تهیه و برنامه‌ریزی شود که بستر لازم را برای این هدف اساسی فراهم نماید. از طرف دیگر با توجه به نیاز فرهنگی جامعه و همچنین قانون اساسی و رهنمودهای

مقام رهبری لازم است ارتباط میان این درس و قرآن و متون روایی و ادعیه تقویت شود. به همین علت در این برنامه واحدهایی نیز برای تقویت این مساله در نظر گرفته شده است. فراموش نکنیم که تحقق این اهداف منوط به جذب دانشجویان خوش استعداد و مدرسان توانا و نیز تهیه منابع و کتاب های مناسب است. هر گونه خللی در یکی از این محورها موفقیت برنامه را با تردید مواجه خواهد ساخت.

ذکر این نکته نیز در این جا خالی از فایده نیست که برای هماهنگی بیشتر با رشته های مصوب وزارت علوم ، لازم است قید "ادبیات" از عنوان رشته برداشته شود و نام رشته به "آموزش زبان عربی" تغییر پیدا کند. این برنامه شامل چهاربخش مرتبط بایکدیگر است:

۱. شایستگی عمومی (Gk)

۲. شایستگی تربیتی (PK)

۳. شایستگی علمی (CK)

۴. شایستگی تربیتی موضوعی (PCK)

اهداف / شایستگی های مورد انتظار در برنامه درسی

انتظار می رود دانش آموخته رشته آموزش زبان عربی بتواند:

۱- با به کارگیری اصول و مبانی تربیت اسلامی و یافته ها و روش های علمی، راه حل های اثربخشی را برای موقعیت های تربیتی، علمی و ادبی در سطح کلاس، مدرسه و موقعیت های دیگر شناسایی، و نتایج آن در بهبود عملکرد حرفه ای خود را مورد ارزیابی قرار دهد.

با کسب توانایی در زمینه روش های تدریس در حوزه های موضوعی دوره اول و دوم دبیرستان راهبردهایی را برای طرح و حل مسائل آموزشی که در فرایند تدریس با آن روبه رو می شود شناسایی کند و نتایج به کارگیری راهبردها را در بهبود یادگیری دانش آموزان به همراه ملاک های روشن مورد ارزیابی قرار دهد.

۲- با کسب توانایی در شش حوزه زبانی (دیدن، گوش دادن، گفتن، نوشتن، فکر کردن، نقد کردن زبان)، بتواند فرصت های مناسب تربیتی را برای آموزش مهارت های زبانی به فراگیران مهیا سازد.

۳- بر دانش های ادبی احاطه پیدا کرده، توانایی استفاده از شیوه ها و شگردهای آموزشی آن ها را، متناسب با نیازمندی های زمانی و مکانی دانش آموزان کسب کند.

۴- قدرت درک، فهم و تحلیل متن های نظم و نثر هزار ساله ادب عرب را کسب نموده، شایستگی های لازم برای روان سازی و انتقال مناسب آن ها به دانش آموزان را به دست آورد.

۵- ضمن بهره مندی از قواعد و متون زبان و ادبیات عربی، ارتباط میان زبان فارسی و عربی و تأثیر گذاری ادبیات عربی بر این زبان را مطالعه و ارزش های هر یک را در انتقال میراث فرهنگی و ادبی ارائه نماید.

۷- از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تسهیل، تسریع و غنی سازی فرصت های آموزشی / تربیتی و توسعه توانایی های حرفه ای استفاده نماید.

تعریف دوره

دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی، یکی از دوره‌های آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است که هدف آن تربیت معلمانی است که واجد شایستگی‌های لازم برای اشتغال به فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره‌های اول و دوم دبیرستان است.

شرایط و ضوابط کلی پذیرش

- ۱- دانش‌آموختگان دوره پیش‌دانشگاهی نظام آموزشی سابق، و کلاس دوازدهم نظام آموزشی جاری همه رشته‌ها؛ (یادآوری: دانش‌آموختگان رشته علوم انسانی در شرایط مساوی، در اولویت هستند).
- ۲- پذیرفته شدن در آزمون ورودی و مصاحبه اختصاصی؛
- ۱- علاقه به تحصیل در رشته آموزش زبان عربی؛
- ۲- علاقه به معلمی؛
- ۳- بهره‌مندی از زبان آوری و رسایی بیان؛
- ۴- بهره‌مندی از اطلاعات عمومی مناسب و فناوری اطلاعات؛
- ۵- بهره‌مندی از ویژگی‌های جسمی و شخصیتی مناسب برای معلمی؛

طول دوره

طول دوره کارشناسی پیوسته آموزش زبان عربی، چهار سال است که با نظام آموزشی واحدی در هشت نیمسال تحصیلی قابل اجرا خواهد بود. هر نیمسال تحصیلی شامل ۱۶ هفته آموزشی است. برای هر واحد درسی نظری ۱۶ ساعت، برای هر واحد درسی عملی ۳۲ ساعت، برای هر واحد درسی کارگاهی ۴۸ ساعت و برای هر واحد کارورزی ۶۴ ساعت منظور شده است. همچنین ساعت درس کارنمای معلمی (پروژه) به تشخیص استاد راهنما خواهد بود.

واحد‌های درسی

تعداد کل واحدهای درسی دوره کارشناسی پیوسته آموزش زبان عربی ۱۴۵ واحد است. از این تعداد ۲۷ واحد دروس عمومی، ۱۹ واحد دروس تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۸ واحد دروس تربیتی و ۸۱ واحد دروس تخصصی می‌باشد.

جدول ۱- کل واحدهای درسی دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی

تعداد واحد	نوع درس	
۸ واحد	عمومی	مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۱۶ واحد		معارف اسلامی
۳ واحد		ویژه دانشگاه فرهنگیان
۱۹ واحد	تعلیم و تربیت اسلامی	
۱۸ واحد	تربیتی	
۸۱ واحد	تخصصی	
اضافه بر سقف واحد	اختیاری	
۱۴۵ واحد	جمع	

فصل دوم

جداول دروس

جداول دروس دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی مشتمل بر جدول دروس عمومی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دروس عمومی ویژه دانشگاه فرهنگیان، دروس تعلیم و تربیت اسلامی، دروس تربیتی و دروس تخصصی در طول دوره تحصیلی چهارساله می باشد.

جدول ۲- مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی

پیش نیاز	ساعت						تعداد واحد	عنوان درس	کد درس	نوع شایستگی
	کل	پروژه	کارورزی	کارگاهی	عملی	نظری				
	۴۸				-	۴۸	۳*	زبان فارسی		عمومی
	۴۸				-	۴۸	۳	زبان انگلیسی		
	۳۲				۳۲	-	۱	تربیت بدنی ۱		
	۳۲				۳۲	-	۱	تربیت بدنی ۲		
	۱۶۰				۶۴	۹۶	۸	جمع		

جدول ۳- دروس معارف اسلامی عمومی دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی

توضیحات	ساعت						تعداد واحد	عنوان درس	گرایش	کد درس	نوع شایستگی
	کل	پروژه	کارورزی	کارگاهی	عملی	نظری					
(تعداد ۲+۱۴ واحد الزامی)	۳۲				-	۳۲	۲	اندیشه اسلامی ۱ (مبدا و معاد)	مبانی نظری اسلام		عمومی
	۳۲				-	۳۲	۲	اندیشه اسلامی ۲ (نبوت و امامت)			
	۳۲				-	۳۲	۲	انسان در اسلام			
	۳۲				-	۳۲	۲	حقوق اجتماعی و سیاسی در اسلام			
انتخاب دو درس به ارزش ۴ واحد											
انتخاب یک درس	۳۲				-	۳۲	۲	فلسفه اخلاق (با تکیه بر	اخلاق		

* در دانشگاه فرهنگیان این درس به صورت تفکیکی ۱+۲ ارائه می شود و یک واحد آن به درس «نگارش خلاق» اختصاص می یابد.

اسلامی	مباحث تربیتی)							به ارزش ۲ واحد
		۲	۳۲	-			۳۲	اخلاق اسلامی (مبانی و مفاهیم)
		۲	۳۲	-			۳۲	آیین زندگی (اخلاق کاربردی)
		۲	۳۲	-			۳۲	عرفان عملی اسلامی
انقلاب اسلامی	انقلاب اسلامی ایران	۲	۳۲	-			۳۲	انتخاب یک درس به ارزش ۲ واحد
		۲	۳۲	-			۳۲	آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
		۲	۳۲	-			۳۲	اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)
تاریخ و تمدن اسلامی	تاریخ تحلیلی صدر اسلام	۲	۳۲	-			۳۲	انتخاب یک درس به ارزش ۲ واحد
		۲	۳۲	-			۳۲	تاریخ امامت
آشنایی با منابع اسلامی	تفسیر موضوعی قرآن	۲	۳۲	-			۳۲	انتخاب یک درس به ارزش ۲ واحد
		۲	۳۲	-			۳۲	تفسیر موضوعی نهج البلاغه
	تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران ^۱	۲	۳۲	-			۳۲	الزامی
	دانش خانواده و جمعیت ^۲	۲	۳۲	-			۳۲	الزامی
جمع		۱۶	۲۵۶	-			۲۵۶	

۱- به استناد ابلاغیه شماره ۲/۷۰۷۳ مورخ ۱۳۸۶/۰۴/۰۳ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، این درس جزو دروس اجباری گروه معارف اسلامی قرار دارد.

۲- به استناد ابلاغیه شماره ۲/۹۳۷۲۷ مورخ ۱۳۹۲/۰۶/۲۵ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مسئول تنظیم برنامه‌ها و اجرای این درس در سطح دانشگاه‌ها گروه معارف اسلامی است.

جدول ۴- دروس عمومی ویژه دانشگاه فرهنگیان دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی

پیش نیاز	ساعت						تعداد واحد	عنوان درس	کد درس	نوع شایستگی
	کل	پروژه	کارورزی	کارگاهی	عملی	نظری				
	۴۸				۳۲	۱۶	۲	سلامت/ بهداشت و صیانت از محیط زیست		عمومی
	-				-		۱*	نگارش خلاق		
	۳۲				۳۲		۱	نگارش علمی		
	۸۰				۶۴	۱۶	۳	جمع		

جدول ۵- دروس تعلیم و تربیت اسلامی دوره کارشناسی پیوسته آموزش زبان عربی

پیش نیاز	ساعت						تعداد واحد	عنوان درس	کد درس	نوع شایستگی
	کل	پروژه	کارورزی	کارگاهی	عملی	نظری				
	۳۲					۳۲	۲	سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت (ع) (باتوجه به مراحل و ساحت‌های تربیت)		تعلیم و تربیت اسلامی
	۴۸					۴۸	۳	نظام تربیتی اسلام (براساس قرآن و روایات پیامبر (ص) و اهل بیت (ع))		
	۴۸					۴۸	۳	فلسفه تربیت در ج.ا.ا.		
	۳۲					۳۲	۲	فلسفه تربیت رسمی و عمومی در ج.ا.ا.		
	۳۲					۳۲	۲	اسناد، قوانین و سازمان آموزش و پرورش در ج.ا.ا.		
	۴۸					۴۸	۳	اخلاق حرفه‌ای معلم (با تاکید بر حقوق و تکالیف اسلامی)		
	۳۲					۳۲	۲	تاریخ اندیشه و عمل تربیتی در اسلام و ایران		
	۳۲					۳۲	۲	نقش اجتماعی معلم از دیدگاه اسلام		
	۳۰۴					۳۰۴	۱۹	جمع		

** این واحد در جمع واحد دروس محاسبه نمی‌شود، زیرا در جمع واحد دروس عمومی (جدول ۲) محاسبه شده است.

جدول ۶- دروس تربیتی دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی

نوع شایستگی	کد درس	عنوان درس	تعداد واحد	ساعت						پیش نیاز
				نظری	عملی	کارگاهی	کارورزی	پروژه	کل	
تربیتی		روانشناسی تربیتی	۲	۳۲					۳۲	
		جامعه شناسی تربیتی	۲	۳۲					۳۲	
		نظریه های یادگیری و آموزش	۲	۳۲					۳۲	
		اصول و روش های تدریس	۲	۱۶	۳۲				۴۸	
		اصول و روش های راهنمایی و مشاوره	۲	۱۶	۳۲				۴۸	
		ارزشیابی پیشرفت تحصیلی	۲	۱۶	۳۲				۴۸	
		کاربرد هنر در آموزش	۱		۳۲				۳۲	
		کاربرد زبان در تربیت	۱		۳۲				۳۲	
		مدیریت آموزشگاهی	۲	۳۲					۳۲	
		آموزش و پرورش تطبیقی با تاکید بر دوره های تحصیلی	۲	۳۲					۳۲	
جمع			۱۸	۲۰۸	۱۶۰				۳۶۸	

جدول ۷- دروس تخصصی دوره کارشناسی پیوسته رشته آموزش زبان عربی

نوع شایستگی	کد درس	نام درس	تعداد واحد	تعداد ساعت						پیش نیاز
				نظری	عملی	کارگاهی	کارورزی	پروژه	کل	
تخصصی		صرف کاربردی ۱	۲	۳۲					۳۲	
		صرف کاربردی ۲	۲	۳۲					۳۲	صرف کاربردی ۱
		صرف کاربردی ۳	۲	۳۲					۳۲	صرف کاربردی ۲
		نحو کاربردی ۱	۲	۳۲					۳۲	
		نحو کاربردی ۲	۲	۳۲					۳۲	نحو کاربردی ۱
		نحو کاربردی ۳	۲	۳۲					۳۲	نحو کاربردی ۲
		آزمایشگاه ۱	۲	۱۶	۳۲				۴۸	
		آزمایشگاه ۲	۲	۱۶	۳۲				۴۸	آزمایشگاه ۱
		گفت و شنود ۱	۲	۱۶	۳۲				۴۸	

گفت و شنود ۲	۲	۱۶	۳۲			۴۸	گفت و شنود ۱
نگارش ۱	۲	۱۶	۳۲			۴۸	
نگارش ۲	۲	۱۶	۳۲			۴۸	نگارش ۱
تاریخ ادبیات و متون نظم دوره معاصر	۲	۳۲				۳۲	
تاریخ ادبیات و متون نثر دوره معاصر	۲	۳۲				۳۲	
علم معانی	۲	۱۶	۳۲			۴۸	نحو کاربردی ۳
علم بیان و بديع	۳	۳۲	۳۲			۶۴	علم معانی
عروض	۱		۳۲			۳۲	علم بیان و بديع
فن ترجمه	۲	۱۶	۳۲			۴۸	
ترجمه از فارسی به عربی	۲	۳۲				۳۲	
ترجمه از عربی به فارسی	۲	۳۲				۳۲	
نقد ادبی	۲	۱۶	۳۲			۴۸	علم بیان و بديع
روش تحقیق و ماخذ شناسی	۲	۱۶	۳۲			۴۸	
قرائت و ترجمه روزنامه و مجلات	۲	۳۲				۳۲	
زیبایی شناسی آیات قرآن کریم	۲	۱۶	۳۲			۴۸	علم معانی
تجزیه و ترکیب متون دینی	۲	۱۶	۳۲			۴۸	نحو کاربردی ۳
متون نهج البلاغه	۲	۳۲				۳۲	
متون تفسیری	۲	۳۲				۳۲	
جمع		۵۴	۶۴۰	۵۴۴		۱۰۸۸	
فلسفه معلمی در آموزش زبان عربی	۱	۱۶				۱۶	

	برنامه ریزی درسی آموزش عربی	۲	۱۶	۳۲		۴۸	
	راهنماهای تدریس در آموزش عربی	۱		۴۸		۴۸	
	طراحی آموزشی در آموزش عربی	۱		۴۸		۴۸	
	طراحی واحد یادگیری در آموزش عربی	۱		۴۸		۴۸	
	آزمونهای تحصیلی و آزمون سازی در آموزش عربی	۲	۱۶	۳۲		۴۸	
	تحلیل محتوای کتاب درسی	۲	۱۶	۳۲		۴۸	
	کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش عربی ۱	۱		۴۸		۴۸	
	کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش عربی ۲	۱		۴۸		۴۸	
	کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش عربی ۳	۱		۴۸		۴۸	
	تجربه‌های خاص حرفه‌ای در آموزش عربی	۱	۱۶			۱۶	
	پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۱: پژوهش روایی	۱	-	-	۴۸	-	۴۸

		پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۲: کنش پژوهی	۱	-	-	۴۸	-	-	۴۸
		پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۳: درس پژوهی	۱	-	-	۴۸	-	-	۴۸
	کارورزی ۱	روان‌شناسی تربیتی، اصول و روش‌های تدریس و پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۱: پژوهش روایی	۲	-	-	-	۱۲۸	-	۱۲۸
	کارورزی ۲	کارورزی ۱	۲	-	-	-	۱۲۸	-	۱۲۸
	کارورزی ۳	کارورزی ۲ و طراحی آموزشی	۲	-	-	-	۱۲۸	-	۱۲۸
	کارورزی ۴	کارورزی ۳ و طراحی واحد یادگیری	۲	-	-	-	۱۲۸	-	۱۲۸
	کارنمای معلمی (پروژه)	پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۲: کنش پژوهی - پژوهش و توسعه حرفه‌ای ۳: درس پژوهی	۲				به تشخیص استاد راهنما	-	
	جمع		۲۷	۶۴	۱۲۸	۴۳۲	۵۱۲	-	۱۲۶۴
	جمع کل		۸۱	۷۰۴	۶۷۲	۴۳۲	۵۱۲	-	۲۳۵۲

جدول ۸- دروس اختیاری دوره کارشناسی پیوسته آموزش زبان عربی

پیش نیاز	ساعت						تعداد واحد	نام درس	کد درس	نوع شایستگی
	کل	پروژه	کارورزی	کارگاهی	عملی	نظری				
						۳۲	۲	آشنایی با فرهنگ و ارزش‌های دفاع مقدس ^۳		مهارت‌های
						۳۲	۲	مهارت‌های زندگی دانشجویی ^۴		
						۶۴	۴	جمع		

^{۳-} به استناد ابلاغیه شماره ۲۱/۴۱۹۰۳ مورخ ۱۳۹۰/۰۳/۰۴ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری،^۱ این درس به صورت اختیاری برای کلیه دوره‌های کاردانی و کارشناسی ارائه و برای رشته‌هایی که دروس اختیاری ندارند به عنوان مازاد بر سقف واحدهای درسی ارائه شود.

^{۴-} به استناد ابلاغیه شماره ۲/۵۲۵۳۰ مورخ ۱۳۹۵/۰۳/۱۸ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری،^۱ این درس به صورت اختیاری برای کلیه دوره‌های کاردانی و کارشناسی ارائه و برای رشته‌هایی که دروس اختیاری ندارند به عنوان مازاد بر سقف واحدهای درسی ارائه شود.